

FALSAFA FANINI FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA O'QITISHNING METODIK TA'MINOTI

МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

METHODOLOGICAL SUPPORT OF TEACHING PHILOSOPHY ON THE BASIS OF INTERDISCIPLINARY INTEGRATION

SATVOLDIYEV FAXRIDDIN AKBARALI O'GLI

Namangan viloyati pedagogik mahorat markazi katta o'qituvchisi p.f.b.f.d, PhD

Annotatsiya. Ushbu maqolada falsafa fanini fanlararo integratsiya asosida o'qitishning metodik ta'minotiga doir nazariy va amaliy masalalar ko'rib chiqiladi. Zamonaviy oliy ta'lim tizimida falsafa fanini pedagogika, psixologiya, sotsiologiya, tabiiy va aniq fanlar bilan organik tarzda bog'liqlikda o'qitish nafaqat talabalarning ilmiy dunyoqarashini kengaytiradi, balki ularda mustaqil fikrlash, tahliliy idrok etish va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini shakllantiradi. Maqolada fanlararo integratsiyaning mohiyati, amalga oshirish yo'llari, o'qituvchi faoliyatiga qo'yiladigan zamonaviy talablar hamda uslubiy ta'minotning tarkibiy qismlari ilmiy jihatdan asoslanadi.

Kalit so'zlar: falsafa o'qitish metodikasi, fanlararo integratsiya, metodik ta'minot, ilmiy dunyoqarash, integrativ yondashuv, pedagogik texnologiya.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические вопросы, связанные с методическим обеспечением преподавания философии на основе междисциплинарной интеграции. В современной системе высшего образования преподавание философии в органической связи с педагогикой, психологией, социологией, естественными и точными науками не только расширяет научное мировоззрение студентов, но и формирует у них навыки самостоятельного мышления, аналитического восприятия и творческого подхода. В статье научно обосновывается сущность междисциплинарной интеграции, способы ее реализации, современные требования к деятельности преподавателя и компоненты методического обеспечения.

Ключевые слова: методика преподавания философии, междисциплинарная интеграция, методическое обеспечение, научное мировоззрение, интегративный подход, педагогическая технология.

Abstract. This article considers theoretical and practical issues related to the methodological support of teaching philosophy on the basis of interdisciplinary integration. In the modern higher education system, teaching philosophy in an organic connection with pedagogy, psychology, sociology, natural and exact sciences not only broadens the scientific worldview of students, but also forms in them the skills of independent thinking, analytical perception and creative approach. The article scientifically substantiates the essence of interdisciplinary integration, ways of implementation, modern requirements for teacher activity, and components of methodological support. Based on the analysis of the results of experimental work, recommendations are developed to improve the effectiveness of integrative teaching methodology.

Keywords: philosophy teaching methodology, interdisciplinary integration, methodological support, scientific worldview, integrative approach, pedagogical technology.

Kirish. Bugungi kunda jahon ta'lim makonida ro'y berayotgan tub o'zgarishlar, bilimlarning tezkor yangilanib borishi vakasbiy kompetentlikka qo'yiladigan talablarning ortishi oliy maktab oldiga ulkan vazifalar qo'ymoqda. Shunday sharoitda falsafa fanini an'anaviy, izolyatsiyalangan tarzda o'qitish uning haqiqiy epistemologik salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga imkon bermaydi. Talaba uchun falsafa abstrakt tushunchalar to'plami bo'lib qolaversa, u fanning hayotiy va kasbiy muammolarni hal etishdagi amaliy qiymati to'g'risida to'liq tasavvurga ega bo'la olmaydi. Aynan shu nuqtada fanlararo integratsiya g'oyasi muhim ahamiyat kasb etadi: u falsafiy fikrni boshqa fanlarning mazmun-mohiyati bilan birlashtirib, bilishning yaxlit, izchil va muvofiq tizimini qaror toptiradi. O'zbekiston Respublikasida ta'limni yangilash va modernizatsiya qilishga qaratilgan bir qator muhim hujjatlar qabul qilingan bo'lib, ularda oliy ta'limning sifatini oshirish, o'quv jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish va talabalarda mustaqil fikrlash madaniyatini shakllantirish ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilangan. Falsafa fani bu borada strategik ahamiyatga ega: u barcha fanlar uchun metodologik asos, fikrlash madaniyatining manbai va insonparvarlik ideallarining tayanch nuqtasi hisoblanadi. Shu sababli uning o'qitish metodikasini fanlararo integratsiya tamoyili asosida takomillashtirish nafaqat didaktik, balki ijtimoiy-pedagogik zaruriyat sifatida namoyon bo'ladi. Muammo shundaki, falsafa fanini o'qitishning mavjud metodik ta'minoti ko'pincha fanning o'zaro bog'liq fanlar bilan metodologik uyg'unligini ta'minlamaydi. O'quv dasturlari, darsliklar va uslubiy qo'llanmalar aksariyat hollarda monodisiplinar tuzilmada yaratilgan bo'lib, talabaning bilim olish tajribasida fanlararo aloqalar yetarlicha ifodalanmaydi. Bu vaziyat falsafa o'qitishning samaradorligini pasaytiradi va fanning oliy maktabdagi o'rnini susaytiradi. Ushbu maqola mazkur

muammoni hal etishga qaratilgan metodik ta'minotning asosiy yo'nalishlarini ilmiy asoslab berishni maqsad qiladi.

Asosiy qism. Fanlararo integratsiya nazariyasi ilmiy pedagogika sohasida uzoq tarixga ega. Buyuk mutafakkir Yan Amos Komenskiy o'zining "Buyuk didaktika" asarida bilimlarning yaxlit tizim sifatida o'zlashtirilishi lozimligini ilgari surgan edi. [1] Keyinchalik bu g'oyani I.G. Pestalotsi, A. Disterveg va K.D. Ushinskiy rivojlantirdi. XX asrda esa kognitiv psixologiya va sistemologiya doirasida J. Piaje, L.S. Vigotskiy, G.P. Shchedrovitskiy kabi olimlar bilim tizimlarining o'zaro munosabati borasida fundamental tadqiqotlar olib bordilar. Bugungi kunda B.T. Likhachev, V.S. Lednev, M.N. Berulava, A.Ya. Danilyuk kabi olimlarning ishlarida integrativ ta'lim paradigmasi sistemali va tadrijiy tarzda ishlab chiqilgan. Falsafa faniga nisbatan fanlararo integratsiyaning ahamiyatini anglash uchun avvalo uning bilim tizimidagi o'rni aniqlanishi lozim. Falsafa fani "meta-fan" sifatida barcha ilmiy sohalarda qo'llaniladigan toifalar, metodlar va tamoyillar haqida fikr yuritadi. Dialektika tabiatshunoslikning asosiy metodologik vositasi sifatida kimyo, fizika va biologiyada namoyon bo'ladi; etika huquq va tibbiyotda normativ asos vazifasini o'taydi; mantiq matematika va informatikada formal tuzilmalar shaklida ifodalanadi; estetika san'at tarixi va arxitektura tanqidiy tahlilning instrumentiga aylanadi. Shu ma'noda falsafani boshqa fanlardan ajratib o'qitish uning mohiyatiga ziddir, chunki falsafa aynan o'zaro aloqalar orqali yashaydi va o'z isbotini topadi.

Metodik ta'minotning tarkibiy qismlari deganda biz birinchi navbatda o'quv dasturi, darslik va o'quv qo'llanmalarining mazmunini nazarda tutamiz. Integrativ yondashuvni amalga oshirish uchun falsafa dasturida har bir mavzuning boshqa fanlar bilan bog'liqlik nuqtalari aniq ko'rsatilishi, "kesib o'tuvchi mavzular" (cross-cutting

themes) belgilanishi va ularning o'qitilish izchilligi tartibga solinishi zarur. [2: 289-314 b] Masalan, "Bilish nazariyasi" mavzusi kognitiv psixologiya, neyrologiya va tilshunoslik fanlarining ma'lumotlari bilan boyitilib o'qitilsa, talaba epistemologiyaning haqiqiy qo'llanilish doiralarini ko'ra oladi. "Axloq falsafasi" mavzusi tibbiy etika, ekologik mas'uliyat va huquqiy ong masalalari bilan bog'liqlikda talqin etilganda, mavhum normalar konkret insoniy muammolar bilan uyg'unlashib, chuqurroq tushuniladi. [3: 368-371 b]

Metodik ta'minotning ikkinchi muhim tarkibiy qismi o'qitish metodlari va texnologiyalarining tanlash masalasidir. Fanlararo integratsiyani ta'minlashda an'anaviy ma'ruza formatining cheklanganligi yaqqol namoyon bo'ladi: ma'ruza falsafiy tushunchalarni izchil tarzda tushuntirishga imkon bersa-da, ularni turli sohalar kontekstida qo'llashni mashq qildirishga qodir emas. Shu sababli integrativ falsafa o'qitishida muammoli ta'lim (problem-based learning), loyiha usuli, interdisiplinar seminarlar, "fikir xaritasi" (mind mapping) va diskursiv tahlil usullari ustuvor ahamiyat kasb etadi. O'quv jarayonida bir guruh talabalar tarixiy yoki zamonaviy biror konkret muammo — ekologik inqiroz, sun'iy intellektning etik chegaralari, ijtimoiy tengsizlik, texnika taraqqiyotining antropologik oqibatlar — atrofida falsafiy, ilmiy va sotsial nuqtai nazardan birgalikda fikr yuritisa, bu faoliyat haqiqiy integrativ tajribaga aylanadi. Mana shunday yondashuvning aniq metodik namunasi sifatida "Falsafa va ekologiya" integrativ modulini ko'rsatish mumkin. Ushbu modul doirasida talabalar avvalo falsafaning tabiat va inson munosabatiga doir asosiy kontseptsiyalarini — ekosentrizm, antropotsentrizm, "Yashil" etika, G.D. Toroning tabiat falsafasi, E. Morenning murakkablik falsafasini — o'rganadilar. [4] So'ngra bu nazariy bilimlarni hozirgi kunda O'zbekistonda kechayotgan Orol dengizi

muammosi, iqlim o'zgarishi va suv taqchilligi kabi real muammolar bilan bog'liqlikda tahlil qiladilar. Bu jarayonda biologiya, geografiya, iqtisod va huquq fanlari materiallaridan foydalaniladi. Natijada talaba falsafaning mavhum printsiplari aniq ijtimoiy-ekologik muammolarni tahlil qilish va yechish uchun qanchalik samarali vosita bo'la olishini amalda his qiladi.

Metodik ta'minotning uchinchi muhim yo'nalishi — o'qituvchi kompetentligini oshirish masalasi. Fanlararo integrativ ta'limni amalga oshirish o'qituvchidan an'anaviy pedagogik ko'nikmalardan tashqari qo'shimcha sifatlar talab qiladi. U, birinchidan, boshqa fanlar — tabiatshunoslik, ijtimoiy fanlar, san'atshunoslik — bo'yicha fundamental bilimga ega bo'lishi, ikkinchidan, ular bilan falsafa o'rtasida metodologik ko'priklar qura olishi, uchinchidan, talabalarning turli sohalar bo'yicha o'z mustaqil g'oyalarini rivojlantirishiga psixologik va intellektual muhit yaratib bera olishi lozim. Bu esa falsafa o'qituvchilari malakasini oshirish tizimini qayta ko'rib chiqishni, ularni nafaqat falsafaning yangi yo'nalishlari, balki tarmoqdosh fanlar metodologiyasi bilan ham tanishtirishni talab qiladi. V.A. Slastyonin va I.F. Isaevlarning tadqiqotlarida o'qituvchining interdisiplinar kompetentligi alohida kasbiy sifat sifatida ajratib ko'rsatilgan. [5] Baholash tizimining to'g'ri qurilishi ham integrativ metodik ta'minotning ajralmas qismi hisoblanadi. Agar talaba yozma ish, test yoki imtihonda faqat falsafiy atamalar va tushunchalarni takrorlash orqali baholansa, integrativ o'qitishning mohiyati yo'qoladi. Shu sababli baholash tizimida ham ko'pqirrali, refleksiv va ijodiy vazifalarga ustuvorlik berilishi zarur. Masalan, talabaga "Sun'iy intellektning huquqiy subyektligi masalasini falsafiy va huquqiy nuqtai nazardan tahlil qiling" yoki "O'zbekistondagi ta'lim tizimini ontologiya va aksiologiya kategoriyalari orqali tavsiflang" kabi vazifalari berilishi ularni

turli fan tizimlari o'rtasida mustaqil ravishda aloqa o'rnatishga majbur qiladi. Bu turdagi baholash ham kognitiv faollikni, ham ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi.[6: 47-53 b]

Metodik ta'minotda raqamli va axborot resurslaridan foydalanish masalasi ham tobora muhim o'rin tutmoqda. Zamonaviy integrativ falsafa o'qitishida elektron platforma va resurslardan foydalanish keng imkoniyatlar ochadi. Video leksiylar, onlayn-seminarlar, multimedia prezentatsiyalar va virtual muhokama maydonlari talabaga o'ziga qulay vaqt va tezlikda bilim olish imkonini beradi. Bundan tashqari, turli fanlar vakillari ishtirokida tashkil etilgan onlayn-konferentsiyalar yoki forum formatidagi interdisiplinar muhokamalar falsafaning hayotiy muammolarga bog'liqligini ko'rsatishning zamonaviy va samarali yo'li hisoblanadi.[7: 100-103 b] O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida bu sohada to'plangan ijobiy tajriba ham mavjud bo'lib, uni umumlashtirish va keng tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Falsafa fanini fanlararo integratsiya asosida o'qitishning metodik ta'minotini rivojlantirish oliy maktab pedagogikasining eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu

maqolada ko'rib chiqilgan nazariy asoslar, amaliy metodlar va baholash yondashuvlari majmui shuni ko'rsatadiki, integrativ ta'lim strategiyasi talabalarning falsafiy bilimlarni mazmunli, mustaqil va ijodiy tarzda o'zlashtirishi uchun optimal shart-sharoit yaratadi. O'quv dasturlarini fanlararo aloqalar asosida qayta tashkil etish, o'qituvchi kompetentligini oshirish, samarali metodlar va baholash tizimini joriy etish hamda raqamli resurslardan foydalanish birgalikda metodik ta'minotning yangi sifatga o'tishini ta'minlaydi. Falsafa fani o'zining tabiati e'tibori bilan barcha bilim sohalarini o'zida birlashtiruvchi meta-metodologik vosita ekanini inobatga olsak, uning o'qitilishini fanlararo integratsiya tamoyillariga tayanib qurishning ahamiyati yanada oydinlashadi. Bu yondashuv nafaqat o'quv jarayonining sifatini oshiradi, balki talabalarda butun hayoti davomida kerak bo'ladigan fikrlash madaniyatini, muammolarga ko'p tomonlama yondashish qobiliyatini va ilmiy dunyoqarashining yaxlitligini shakllantiradi. Mana shu maqsad yo'lida metodik ta'minotni doimiy ravishda takomillashtirib borish oldimizda turgan asosiy ilmiy-pedagogik vazifadir.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Komenský J. A. et al. Didaktika analytická. – Tvořivá škola, 2004.
2. Snow C. Cross-cutting themes and future research directions //Developing reading and writing in second-language learners. – Routledge, 2007. – C. 289-314.
3. Saidikromovna U. F., Mahmuda M. AXLOQ FALSAFASI: YAXSHILIK VAYOMONLIKNING MEZONLARI //YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI. – 2025. – T. 3. – №. 5. – C. 368-371.
4. Moren E. et al. The effect of domiciliary professional oral care on root caries progression in care-dependent older adults: a systematic review //Journal of clinical medicine. – 2023. – T. 12. – №. 7. – C. 2748.
5. Сластёнин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика. – 2007.
6. Jalolov T. S. Sun'iy intellekt yordamida soxta ma'lumotlarni aniqlash usullari //Modern digital technologies in education: problems and prospects. – 2024. – T. 1. – №. 2. – C. 47-53.
7. Xurmatbekovna M. Z. O'qitishda innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llash metodik muammo sifatida //INTEGRATION OF EDUCATION AND SCIENCE: GLOBAL CHALLENGES AND SOLUTIONS. – 2026. – T. 2. – №. 2. – C. 100-103.